

JULIJA REKLAITĖ

Inkliuzai
gintare.

Ką
pasakoja
moder-
nistrinė
memorabilia

Pasak Svetlanos Boym, XIX amžiaus viduryje nostalgija buvo institucionalizuota nacionaliniuose ir regioniniuose muziejuose bei memorialuose¹. Taip praeitis tapo paveldu. XIX amžiaus viduryje, pradėjus leisti albumus, rašyti poetas, kaupiant įvairias kolekcijas buvo suvoktas ir *memento mori* žavesys. Savotiškas suvenyrizavimas ilgainiui tapo interaktyviu, žaismingu ir dinamišku bendravimo būdu, kuriančiu socialinio gyvenimo scenografiją. Kitaip tariant, iš konteksto ištrauktos detalės žadino europiečių vaizduotę ir buvo skirtos nerašytam pasakojimui apie jų savininką iliustruoti.

Nostalgija ne visada būna nukreipta į praeitį — kartais ji kalba perspektyviai. Ateitimi, pasak rusų patarlės, galima pasitikėti kur kas labiau negu praeitimi, nes, bent jau esamuoju laiku, ji yra vienintelis iš tiesų nekintamas dydis. Tik ar iš tiesų taip? Ar Lietuvos modernizmo architektūros korifėjų piešiama (tiksliau — sovietmečiu piešta) ateitis sutampa su nostalgiška praeitimi ir savitiškai iškreipta to meto tikrove? Ką mums apie praeitį ir joje projektuotą ateitį gali papasakoti karta, kūrusi sudėtingomis pokario sąlygomis? Kokie ir apie ką yra ryškiausių, ko gero, labiausiai save architektūros realizacijomis galėjusių išreikšti architektų sukaupti suvenyrai? Kokią sovietinę realybę iliustruoja Vytauto Edmundo Čekausko, Vytauto Brėdikio, Algimanto ir Vytauto Nasvyčių, Elenos Nijolės Bučiūtės, Algimanto Mačiulio, Justino

Šeiboko asmeniniai archyvai?

Šio teksto objektas — tik padrikos projektų ir gyvenimo nuotrupos, šūsnys popieriaus ir kitos materijos, nežinia kodėl išlikusios asmeniniuose archyvuose. Jos byloja apie Lietuvos modernizmo kūrėjų kūrybinį zenitą, jaunystės perspektyvas ir siekius. Asmeniniai archyvai, niekad nekaupti sistemingai, iš esmės chaotiški, atsitiktiniai ir intuityvūs. Jau vien jų buvimo/nebuvimo bei sugrupavimo/susigretinimo faktai gali mums daug papasakoti apie architektų asmenybes ir kūrybą, apie tą tikrą ir tariamą tikrovę, jų neatitikimus. Apie kūrybą „šviesiam rytojui“, kartu suvokiant situacijos beprasmiškumą, apie „architektus dievus“, žaidžiančius su sistema, ir „architektus tiesiog žmones“, (iš)gyvenančius toje sistemoje. Kartais tokie asmeniniai archyvai gali mums parodyti daugiau nei į matematinę sistemizmą linkusios muziejų kartotekos ar negalinčios visko aprėpti kuruojamos parodos. Tokios oficialios ir asmeninės istorijos nuotrupos iš praeities yra tarsi žinutė butelyje, kuri, trumpa ir fragmentiška, gali būti labai iškalbinga, priklausomai nuo to, kas ir kokiomis aplinkybėmis ją perskaitys². Pagal vieną iš penkių Remo Koolhaaso apibrėžtų paradoksų³, bet koks saugojimas balansuoja tarp atminimo ir nostalgijos. Todėl naršant asmeninius archyvus ir jų pagrindu sudarant vis naujas kolekcijas buvo įdomu, kiek jos gali papasakoti pagražintos, romantinės ir tuo paradoksalios praeities, o kiek — atgaivinti prisiminimus. Kiek pats naršymo po asmeninius archyvus veiksmas gali būti naudingas kaip informacijos rinkimo bei interpretacijos metodas? Kaip kaupiant, saugant ir perrenkant daiktus kinta jų vertė ir mūsų supratimas?

Pirmoji kolekcija — žvilgsniai iš ir į

Kolekcionavimas — tai daiktų, nebenaudojamų pagal pirminę paskirtį, turinčių mokslinę, istorinę, meninę vertę, sistemingas ir tikslingas rinkimas. Tuo kolekcionavimas yra ir galios išraiška. Kiekviena kolekcija būna skirta žavėtis, turėti, atsiminti (pamiršti) ir garbinti. Todėl kolekcionavimo arba kolekcijų naršymo, per rinkimo, peržiūros praktikos gali būti naudojamos galiai (at) pažinti, ištrintai atminčiai atkurti ar tiesiog kaip tyrimo metodas.

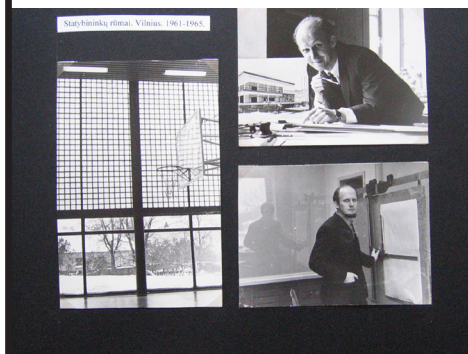
Archyvo karštinės sąvoką įvedusiam Jacques'ui Derrida⁴ archyvas yra svarbus kaip duali turinio ir vietos dimensija, nes pagal šiuos du lygmenis galima išskirti ir atsekti, kas valdo informaciją. Šioje koncepcijoje išryškinama priešprieša tarp to, kas privatu ir vieša, sakralu ir žemiška. J. Derrida tiria atminties ir archyvo, atminties ir kolekcijos klausimus. Pasak jo, archyvaras turi galią unifikuoti, identifikuoti, klasifikuoti daiktus. Ir nėra tokios politinės jėgos,

E.N.Bučiūtė su brėžiniais. Iš šeimos archyvo

E. N. Bučiūtė statybose. Iš šeimos archyvo

A. Mačiulis prie Statybininkų rūmų projekto. Iš architekto archyvo

J. Šeibokas pabaigus projektą Telefonų stotyje drauge su projekto darbų vykdytojais ir Mina Ivanovičiūmė Rybakovu. Iš architekto archyvo

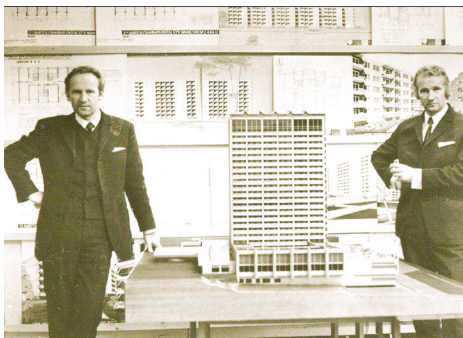
A. Nasvytis ir J. Šeibokas žvelgia į Vilnių nuo Šv. Jonų bažnyčios varpinės bokšto. Iš J. Šeiboko archyvo

1. Boym S., *The Future Of Nostalgia*, Basic Books, 2001, p. 15.

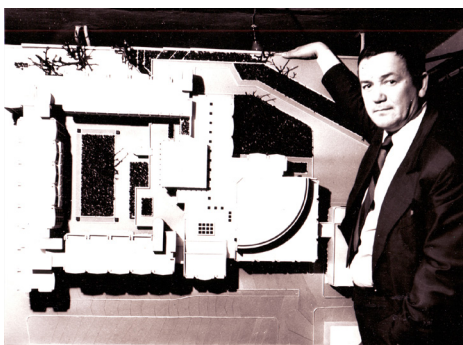
2. Šiame esė panaudota medžiaga iš projekto „Galimas modernizmas“, kuratoriai Audrius Novickas ir Julija Reklaitė, 2011

3. Penki architekto Remo Koolhaas'o paradoksai, pasiūlyti *STRELKA* architektūros ir dizaino mokyklai: <http://betacity.wordpress.com/tag/remo-koolhaas/>

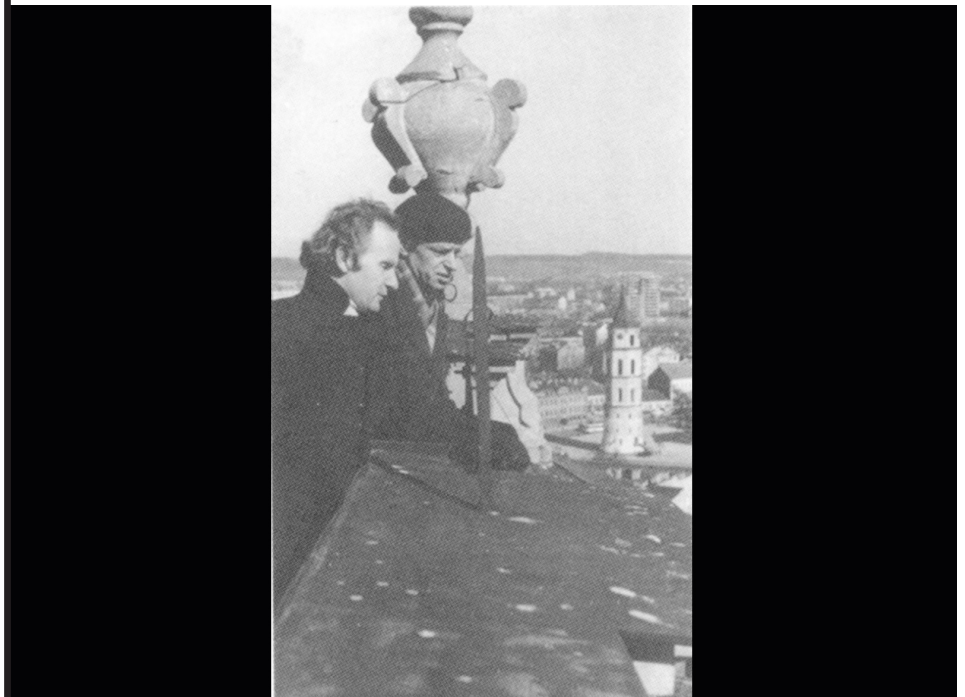
4. Derrida J., *Archive Fever*, The University of Chicago press, 1998

Broliai A. ir V. Nasvyčiai prie legendinio „Lietuvos“ viešbučio maketo, kuris buvo eksponuojamas Maskvos ekspozicijoje

V. E. Čekanauskas pozuoja su LKP CK rūmų maketu žurnalui „Statyba ir architektūra“. Iš šeimos archyvo

kuri nekontroliuotų archyvo, jeigu ne pačios atminties. Galiausiai archyvas būna susijęs su tam tikra tvarka arba logika — linijine (surikiuota, demokratiška) arba nurodančia (hierarchine). Saugojimas nuo užmaršties iš dalies trina pačią atmintį, nes išryškina detales, kurios nėra nuoseklios, ir kuria naujus ryšius, kurie paneigia prieš tai buvusių. Taigi asmeninio archyvo kolekcija yra įdomi kaip tam tikras įk kontekstinimas. Tai bandymas rikiuoti radinius ir kintant aplinkybėms perrikiuoti logines, temines sekas. Dėliojant naujas eiles ir nutylint kai kuriuos faktus, sukuriamas naujas pasakojimas. Tai begalinis, nesibaigiantis procesas, leidžiantis į architektūrą pažvelgti kitaip — ne kaip į to meto ideologijos rezultatą arba tiesiog formos bei funkcijos sandaugą, o kaip į sudėtingą, persiklojantį, ideologizuotą ir labai pragmatiską save perkuriantį mechanizmą. Toks požiūris negali turėti išvadų — asmeninis santykis su kūrėjais sugriauna daugelį išankstinių kritinių nuostatų, tie patys daiktai pasakoja skirtingas istorijas.

Laiko patina ne tik padengia sovietmečio spaudos puslapius, puoštus politiniais lozungais, bet ir apipina pastatų istorijas vis asmeniškais pasakojimais, kartais — pagražinimais. O kartais detalės tiesiog užsimiršta, lyg būtų nereikšmingos (tiksliau — nebereikšmingos). Istorija tampa dar įdomesnė, kai imi nebeignoruoti to pagražinto laiko sluoksnio ir asmeninio subjektyvumo, kai leidi pasakotojui užimti tokią poziciją ir tokį vaidmenį, koks jį nukelia į nostalgiką laiką. Vešint subjektyvumui istorijos persipina viena su kita, aktuali pasidaro kolekcijos kaip atsikuriančio ir persikuriančio proceso, taip pat tęstinumo problema. Tyrinėjant tokias asmenines, subjektyvias kolekcijas galima lygiai daug

sužinoti apie patį kolekcijos autorių bei epochą.

V. E. Čekanausko archyvus kruopščiai prižiūri ir savotiškai rūšiuoja, lyg rašytų metraštį, jo našlė Teresė. Architekto dvasia neapleidžia jo darbų, nuotraukų, bilietų ir kitų mielų niekučių šūsnių, iš kurių ji stato didžio architekto panteoną.

Savo ruožtu A. ir V. Nasvyčiai atvirame pokalbyje pasako: „Ai, kad mes ne kolekcionieriai.“⁶ Jiedu neprisirišę prie praeities, nieko nesaugo, nieko neturi, o ir kelionėse nemėgdavo fotografuoti, nes „per objektyvą fiksuodamas pasaulį, nepastebi svarbiausių detalių“. Juo labiau, visa šių architektų karta — puikūs piešėjai. Kalba broliai Nasvyčiai vienas per kitą ir vienas su kitu. Gyvenant ir kuriant duetu galima pamiršti kai kurias detales, tikintis, kad jas prisimins kitas. Taip garbė tampa dviguba, o atsakomybė dalijama per pusę. Kiti juos taip ir vadina — tiesiog *broliais*. Šis dvynių fenomenas itin iškalbingas, o jų kolega, savitas kartos metraštininkas A. Mačiulis, surenka medžiagą ir parengia apie juos knygą, įtvirtindamas ne vieną pačių architektų puoselėjamą mitą⁶.

Paties Mačiulio archyvai sudėlioti precizišku tikslumu — galima atsekti užrašus, dienoraščius, atkurti vaizdinius, tiksliai datas, pavardes. Tai neišsenkantis informacijos lobynas, kurio pasakojimai vis apauga koncentriniais faktų bei detalių ratilais.

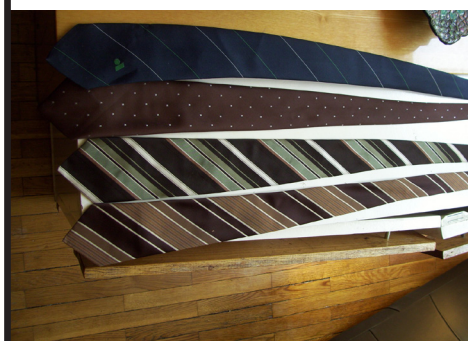
Panašūs V. Brėdikio archyvai kur kas labiau mistifikuoti. Ši bohemiška, laisva, filosofiška nusiteikusi asmenybė leidžia sau pažaisti variacijomis, interpretacijomis ir skaičiais, į pasakojimų faktus meistriškai įpina fantastikos ir poezijos detalių.

J. Šeibokas — visiška priešingybė. Jis mitologijos nemėgsta. Racionalus, šaltakraujiškas ir neslepiantis net ir nemalonių tiesos nuo kitų ar savęs. Jis, žiūrintis į pasaulį itin aštriu ir kritišku žvilgsniu, viena fraze nubraukia visą kruopščiai kuriamą „architektūros dievų“ mitą: „Savitas braižas? Jūs tik pažvelkit, kiek mes pastatėm... Šitokie architektai — o vos viena kita realizacija..!“⁷ Jo archyvai išdraikyti, juose, greta jaunystės išdaigų, pačiam netikėtai išlikusių maketų nuotraukų su jau seniai pamirštais užrašais kitoje pusėje, vis įsipina kasdienybės detalės — vaikai, asmeniškumai, gyvenimo nuotrupos. Tai tik įrodo, jog architektūra buvo greta, darbas buvo suvokiamas kaip misija, pašaukimas, antri namai (neretai svarbesni už pirmuosius).

E. N. Bučiūtės atveju — tas pats. Be galo racionali, konstrukciška, itin stipri moteris išsiduoda, kai vienoje lapo pusėje eskizuoja

V. E. Čekanauskas su koplyčios maketu. Iš šeimos archyvo

V. E. Čekanausko saugoma kaklaraiščių kolekcija. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

V. E. Čekanausko namų archyvas. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

E. N. Bučiūtės namų archyvas. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

V. E. Čekanausko darbo kambarys.

Dekoratyvinė ekspozicinė sienutė padaryta paties architekto.

Jos centre — įrėmintas A. Aalto eskizas su parašu. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

5. Iš pokalbio su A. ir V. Nasvyčiais, Vilnius, kavinė „Neringa“, 2011 m. kovo 26 d., užrašė J. Reklaitė

6. Pavyzdžiui, dažniausiai ši architektų karta pristato save kaip itin vieningą, vientisą, išgrynintą modernizmą, tarsi vienu kanonu besivadovaujančią ir kuriančią grupę, bendruomenę, tačiau tyrimo metu susidaro išpūdis, jog architektams ne mažiau svarbus buvo asmeninis braižas, buvo juntama ryški stambesnių užsakymų ir realizacijų eiliškumo konkurencija

7. Iš pokalbio su J. Šeiboku jo namuose, Vilniuje, 2011 m. gegužės 6 d., užrašė J. Reklaitė

V. E. Čekanausko darbo aplinka ir įkvėpimo šaltiniai. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

architektūrinės detales ir konstrukcijas, kitoje — siuvinamos suknelės modelį ar megztinį savo berniukams. Gebėjimas derinti architektūrą, gyvenimą, bohemiškus ir romantiškus planus su to meto moteriai kylančiais iššūkiais, pasklaidžius jos savotiškus rinkinius, išliko paslaptis.

A. Mačiulio saugomose kolekcijose — daugybė skaidrių, precizišku dailiaraščiu užrašytos paskaitos, kurias galima tiksliai atkurti. Ypatingas dėmesys, jo namų archyve skirtas kelionėms ir meno kūriniais, rodo jį supusią bohemiską aplinką ir svetingumą. Iš kelionių parsivežti išpūdžiai buvo ne tik įkvėpimo šaltinis jauniems specialistams, iš esmės transformavęs jų požiūrį į mastelį, formą, naudojamas medžiagas, bet ir savotiškos garbės ženklas. Pirmiausia — išvykti galėjo ne kiekvienas. Štai į Monrealyje surengtą 1967-ųjų „Expo“ parodą iš Lietuvos buvo deleguotas vienintelis A. Mačiulis. Antra, tai buvo nerašytas įpareigojimas — kelionės išpūdžius, iliustruotus savo pačių darytomis nuotraukomis, grįžus papasakoti visiems. Tokios viešos paskaitos buvo itin gausiai lankomos ir vertinamos, kolegoms rūpėjo viskas — kas, kaip, iš ko pagaminta, o ir koks asortimentas parduotuvėse. Juk tik nedaugelis laimingųjų galėjo pažinti architektūrą ne tik iš žurnalų puslapių.

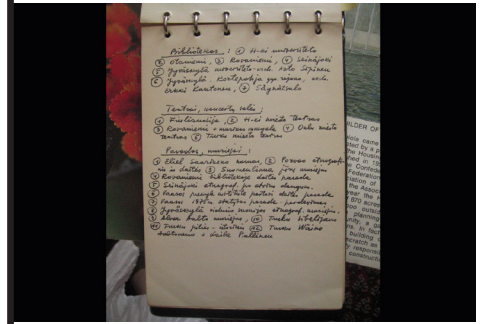
V. E. Čekanausko archyvą galima sąlyginai suskirstyti į dvi

dalys, kurios viena kitą savotiškai papildo. Viena — reprezentatyvioji, atspindinti architekto gyvenimą, keliones, suvenyrus ir šaltinius. Buvusio darbo kabineto sienos nukabinėtos meno, tautodailės kūrinių, o savo užrašuose architektas mini, jog jam visuomet buvo svarbus gamtinis, tautinis kontekstas ir išpūdį darė Vilniaus senamiestis su raudonąja gotika. Kita dalis primena asmeninį muziejų, kuriame, lyg nujausdama V. E. Čekausko didingumą, visą gyvenimą dirbo jo žmona. Sukaupiti tvarkingi visų pastatų archyvai, sužymėti datomis, gausiai iliustruoti visų etapų fotomedžiaga, eskizai, maketai, detalės, žinutės iš spaudos ir įkvėpimo šaltiniai — užsienio architektūriniai žurnalai. Galima atrasti kiekvienos architekto fotosesijos tuometiniams žurnalams originalius kadrus bei rezultatus numeriuose.

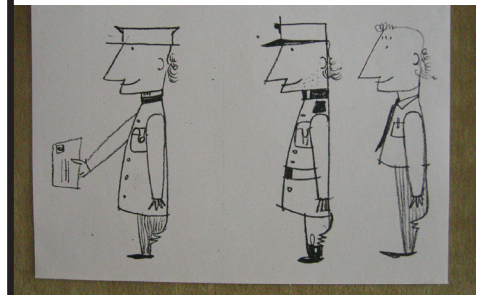
Šia prasme E. N. Bučiūtės archyvas jau visiškai kitoks. Jai rūpėjo konstrukcija. Naršant eskizų krūvose atsiskleidžia kintantis kiekvieno pastato charakteris ir mokslininkės portretas — kiekvienam svarbesniam sprendimui ieškota racionalaus pagrindo. Pačios eskizų sanaujos archyvo neprimena, preciziškas sudėliojimas jai nebūdingas — tai greičiau liudija pačią minties raidą negu siekį kaupti archyvą ateičiai. Analitinę alkį ir pagarbą rodo pilni deficitinių užsienio architektūros žurnalų rinkiniai, kruopščiai surūšiuoti ir akivaizdžiai dažnai vartyti. Tiesa, E. N. Bučiūtė ne visomis kalbomis galėjo skaityti, bet pro jos akis nepraslydo detalės bei nuotraukos.

V. Brėdikis kaupia savo eskizus. Šie daugiau kalba apie jį patį, pedagoginę praktiką, komponavimo dėsnių atradimus, koloristinius ieškojimus, negu apie pastatų istorijas. Jo kelione geriau perteikia ne nuotraukų albumai, o kelionių atmosferą fiksuojantys eskizais numarginti žemėlapiai, lankstinukai ir suvenyrai. Tarp pastatų brėžinių vietą suranda ir kiti pašmaikštavimai: paties sukurta, sukonstruota žvejo kėdė, pelėkautai ir panašūs išradimai, trinantys ribą tarp architektūros ir gyvenimo, atskleidžiantys ne tik kūrybiškumą, bet ir to meto autorių gebėjimą suktis iš padėties.

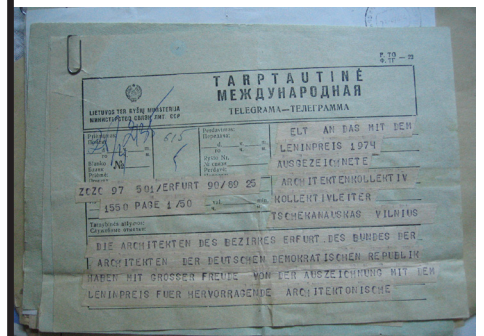
J. Šeibokas mąsto tūriais. Šiam autoriui nesvarbios detalės ir jų variacijos, jam svarbiausia maketas. Išsaugotuose aplankuose galima rasti gausybę Lietkoopsajungos pastato maketo eskizų fotofiksacijų (projektas buvo net 18 kartų teiktas derinti). J. Šeibokas didžiuojasi, kad, pasiūlius jam įteikti premiją už Ryšių ministerijos kompleksą, kilo sumaištis, nes pagyrimų jo byloje nebuvo — vieni papeikimai. Toks jis ir atsiskleidžia — be tabu, kompromisų ir suvaržymų, kūrėjas, suvokęs save modernistu visomis prasmėmis.

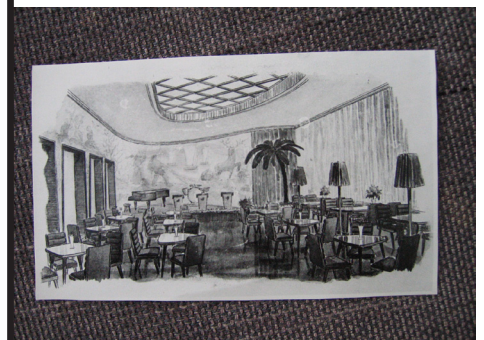
V. E. Čekausko kelionės į Suomiją dienoraštis. Iš šeimos archyvo

V. Brėdikio šaržas, vaizduojantis brolius Nasvyčius paštinkais netrukus po Centrinio pašto rekonstrukcijos. Iš V. Brėdikio archyvo

Telegramos iš viso pasaulio, sveikinančios gavus Lenino premiją. Iš V. E. Čekausko šeimos archyvo

Restorano „Neringa“ interjero eskizas, apie 1957 m. Iš A. Nasvyčio archyvo

Būsimų Dailės parodų rūmų vietos
fotofiksacija. Iš V. E Čekanausko
šeimos archyvo

„Visasąjunginės Liaudies pasiekimų
parodos“ Maskvoje 1953 m.
fragmentai. Iš autorių, architektų
Nasvyčių archyvo

Vienintelis išlikęs medinis
„Lietkoopsajungos“ pastato maketas.
Iš architekto J. Šeiboko archyvo

Antroji kolekcija — namų archyvai

Kolekcionavimas apima ieškojimo, atradimo, įsigijimo, organiza-
vimo, katalogizavimo, rodymo, saugojimo ir priežiūros veiksmus.
Kiekvienas iš jų laipsniškai kvestionuoja nostalgijos bei kritikos
klausimus. Kiekviename etape permąstomas galios ir vertės
klausimas. Kolekcionuojami objektai būna ištraukiami iš tam
tikro jiems būdingo natūralaus konteksto. Tai reiškia, jog iš esmės
pakeičiamos jų savybės ir tarpusavio ryšiai. Kolekcionavimo aktu
objektai būna perkelti į kitą, specialią aplinką, kinta jų pradinė
paskirtis, jie traktuojami, suvokiami ir pažįstami kitaip. Todėl
kolekcijų kūrimas iš esmės yra vertybinis klausimas. O kaip yra
namuose? Ką galios, vertės ir ryšių klausimais gali papasakoti
asmeniniai, neinstitucionalizuoti archyvai? Viena vertus, jie būna
visiškai uždari, privatūs ir nepažinūs. Kita vertus, jau vien jų
kaupimo ir sutelkimo faktas yra ganėtinai iškalbingas, jis verčia
permąstyti asmenines kolekcijas kaip viešą ar bent potencialiai
viešą (nes viešumui skirtą ir apie architekto viešumą dažnai
bylojantį) objektą.

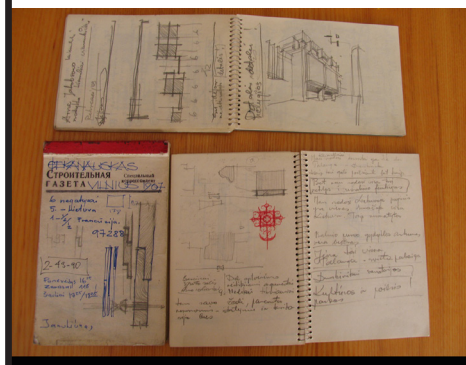
Asmeninės kolekcijos pasakoja istorijas anapus pastatų, padeda
išgryninti ir patikrinti kūrybos intencijas. Ar gali būti, kad V. E.
Čekanauskas dar prieš projektuodamas Lazdynų rajoną nujautė
artėjantį pripažinimą ir pirmąją Lenino premiją? Tai išduoda greta
patosiškos Lazdynų kalbos mašinraščio saugomos romantiškos
autorius pasivaikščiojimo saulei leidžiantis po tuomet dar
visiškai gamtišką priemiesčio teritoriją nuotraukos. Jose, darytose
profesionalaus fotografo, užfiksuota momento svarba, architekto

minties ir sistemos galia — šiose apleistose pievose netrukus bus pasididžiavimą keliantis gyvenamasis rajonas.

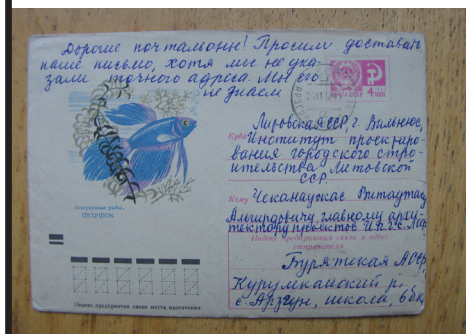
Pasak Johno Carmano⁸, simbolinės vertės sukūrimas yra ne objekto sakralizavimas, o pačios sistemos, kurioje jis yra (ar buvo) išraiška. Šia prasme itin iškalbingas yra asmeninių kolekcijų kaupimo ir jų perkūrimo kontekstas, jo pokytis kintant sistemai. Pagal Michaelo Thompsono⁹ *šiukšlių teoriją* visus objektus galima suskirstyti į tris kategorijas: trumpalaikiai, kurių vertė ilgainiui menksta; patvarūs, kurių vertė laikui bėgant didėja; *šiukšlės*, neturinčios jokios vertės. Tam tikra prasme šiukšlės yra be galo įdomios — jos nematomos/nepageidaujamos, o tapusios kuo nors kitkuo, gali įgauti vertę. Taip išeina, jog visi architektų asmeniniai archyvai iš esmės gali/turi būti priskirti pastarajai kategorijai. Čia ryškus realybės ir vizijos, intencijos ir realizacijos, vertės ir pažinimo neatitikimas. Kai nėra institucijos, kuri kauptų (Lietuvoje nėra architektūros muziejaus), nesant vertinimo diskurso, asmeninės architektų kolekcijos oficialiai yra šiukšlės. Vis dėlto kai jos kaupiamos namuose, perrūšiuojamos ir perkuriamos, vertė ilgainiui kinta — vis labiau tampa potencialiai (ir paradoksaliai) vieša ir vis gilina skirtumą tarp anuometinio projektavimo į ateitį ir dabartinio retrospektyvaus požiūrio.

Trečioji kolekcija: procesai

Vieni archyvai įkvėpia, kiti atskleidžia dar nepažintus kūrybiškumo klotus — gausybę kiekvieno objekto ir detalės variantų, skirtingų nei esame įpratę matyti versijų, ištisi specialiai atestacijoms į Maskvą paruošti albumai su preciziškai parinktomis eskizų ir realizacijų nuotraukomis, spaudos, kurioje rašyta apie ilgai trukusias realizacijas, rinkiniai, taip pat visomis prieinamomis kalbomis vartami žurnalai — įkvėpimo šaltiniai. Gebėjimas istorijas pakreipti savaip dažnai maskuojamas nenoru verbalizuoti, dangstantis iš anksto paruoštomis frazėmis. Juk modernizme viskas turi būti ir taip aišku. Kaip sakė architektai, patiems rašyti nereikėjo — informacija apie architektūrą buvo populiari ir godžiai traukiama. Tekstas buvo reikalingas tik Maskvoje įrodinėjant, kodėl pastatas turi būti toks ir ne kitoks, dažnai pasitelkiant tuo metu patogią „komunistinio rytojaus“ ar greitų ir ekonomiškų statybų retoriką. Kad tai tebuvo retorika, kuria pataikauta sistemai, išduoda ir dažnai nuskambantis blaivus ir ironiškas realybės vertinimas. Juokas pro ašaras: užsimanei detales padaryti taip lengvai ir grakščiai, kaip Suomijoje, bet neišeina, nes aliuminis... strateginė medžiaga. Nes tą šviesų, elegantiškai mieste gyvenančio „komunistinio žmogaus“ rytojų kurti reikia tarsi visai iš nieko — naivaus, jaunatviško entuziazmo ir pusgaminių. Tad

V. E. Čekanausko užrašų ir eskizų bloknotai, naudoti posėdžių metu. Iš šeimos archyvo

Atvirlaiškis „garsiam architektui“ be adreso pasiekęs V. E. Čekanauską. Iš šeimos archyvo

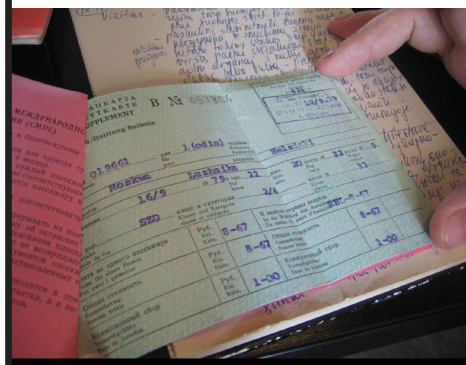
Architektūros studijų kopijuojant ir analizuojant planus sovietmečiu pavyzdys. Iš A. Mačiulio archyvo

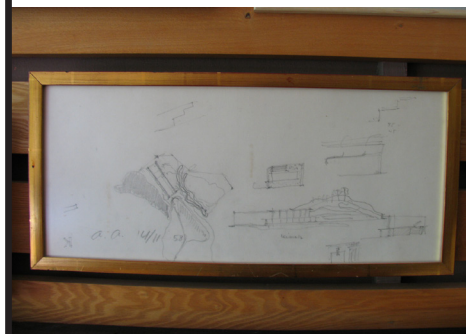
Išlikę A. Mačiulio parvežti suvenyrai iš Suomijos. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

Gerovės valstybės ir tikrovės neatitikimas atsiskleidžia nagrinėjant asmeniškumo ir viešosios nuomonės plyšius, o ypač kelionių nuotrupas: skaidres, suvenyrus, spaudą, užrašus, prisiminimus. Neišdildomą išpūdį palikusios kelionių akimirkos, maži pigūs suvenyrai ir kitos malonios smulkmenos, įstrigę laike lyg vabzdžiai gintare, turėjo pargabenti namo dalelę Suomijos ar Amerikos, kad ir kaip ironiškai maži jie dabar atrodytų. Koks ryškus atotrūkis buvo tarp *ten* ir *čia*, matyti iš emocingų, smulkiai prirašytų kelionių išpūdžių bloknotų — juose suregistruota viskas: kiek pastatų aplankyta, kiek truko vakarienė, kiek baseinų buvo su saunomis, kiek kainuoja muilas. Nostalgija sustiprėja grįžus. Štai atostogaudamas Lietuvos pajūryje V. E. Čekanauskas kažkur į paraštę rašo: „Puikus, toks suomiškas, oras...“¹¹. Ko gero, labiausiai iš visų yra saugoma relikvija, kabanti V. E. Čekanausko darbo kambario centre. Apie ją kaip apie objektą su Alvaro Aalto autografu yra girdėjusios visos vėlesnės architektų kartos. Kartu ji primena didžiulį nusivylimą — V. E. Čekanauskui apsilankius taip garbinamo A. Aalto biure, su juo pačiu pabendrauti nepavyko, tik iš sutikto stažuotojo pavyko išprašyti A. Aalto pieštą eskizą. Ironiška, bet tas eskizas, įrėmintas ir pakabintas pačiame kambario centre, vis keldavo ginčus, kurį pastatą jis primenąs...

Naršyti asmeniniuose lobynuose — itin azartiškas užsiėmimas ir asmeninis aktas. Šitai formuojamos kolekcijos būna kintančios ir begalinės, nuolat perrenkamos, savo permainingu, nors ne visada sąmoningu kontekstu galinčios papasakoti ir pasakojančios vis kitas istorijas. Kaip teigia Svetlana Boym, nostalgija yra praradimo bei poslinkio sentimentas, bet kartu tai ir fantazijos romantika. Kinematografinis nostalgijos įvaizdis visuomet panaudoja dvigubą fokusavimą ir perdengimą — namus ir užsienį, praeitį ir dabartį, svajones ir kasdienybę. Modernistinė *memorabilia*, kaip inkliuzai gintare, mįslingai ir padrikai, bet neišbaigta, pasakoja mums savo praeitų amžių istoriją, paslaptingumu ir neįmanomumu nukelia į tą nostalgišką praeitį, nors greičiau — į praeities ateitį. Asmeninės architektų kolekcijos yra tarsi pasiklydusios laike. Bet jos dar ras savo vietą. Kolekcijų ir kolekcionierių bei jų kuriamų naujų istorijų skaičius gali artėti prie begalybės, nes asmeninis prisiminimas — kintantis dydis.

Kelionės į Suomiją prisiminimai, bilietų segtuvas. Iš A. Mačiulio archyvo

V. E. Čekanausko trofėjus iš A. Aalto biuro, eskizas su autografu įrėmintas garbingoje namų vietoje. Projekto „Galimas modernizmas“ nuotrauka

11. Iš V. E. Čekanausko šeimos archyvo, Vilnius, 2011 m. birželio 15 d.